

Telegram määrittää Venäjän journalismia ja propagandaa

Venäjänkielisen median seuraaminen on muuttunut huomattavasti sodan nostaessa propagandan entistä keskeisempään rooliin. Kun hyökkäys Ukrainaan alkoi vuonna 2022, Venäjän hallitus kuvasi konfliktin ”sotilaallisena erityisoperaationa” peittääkseen tarkoituksensa miehittää naapurimaa sodan keinoin. Tämä hämäävä terminologia on ollut keskeinen osa propagandaa, joka pyrkii vähentämään sodan vakavuutta ja oikeuttamaan Venäjän toiminnan. Tällöin sodan todelliset syyt ja seuraukset jäävät piiloon, ja kansalaisten on vaikeaa ymmärtää, mitä todella tapahtuu.

Suomalaisten historiaa tunteville ”sotilaallinen erityisoperaatio” ei ole yllätys: talvisotamme merkitsee meille valtavasti, mutta esimerkiksi monet Ranskassa kuulivat sodasta vasta, kun menestyskirjailija löysi ajatuksellisen yhtymäkohdan Ukrainan nykyiseen tilanteeseen (Olivier Norek: *Les Guerriers de l’hiver*, 2024).

Historian tutkijoille median tuottama aineisto on tärkeää. Omassa tutkimuksessani Venäjän hyökkäyksestä Georgiaan vuonna 2008 olen keskittynyt siihen, miten sodan kulku esitettiin mediassa ja miten pysyttiin vuosikymmenten aikana luodussa tarinassa. Vastaava tarina on suomalaisille tuttu talvisodan ajalta, jolloin Neuvostoliitto väitti puolustautuvansa ja pyrki Terijoelle perustamansa hallituksen avulla aiheuttamaan epä tietoisuutta Suomessa.

Tiedotusvälineet ovat tehokkaita hämmäntäjiä, ja vauhti sen kuin kiihtyy tekoälyn käytön myötä. Tiedusteltuani tunnetulta journalistiikan opettajalta Sergei Korzunilta listaa parhaista venäjänkielisistä medioista, tämä vastasi, että minun pitäisi etsiä todellisten venäläisten tiedotusvälineiden nimiä ”ulkomaisten agenttien” luetteloista: ”Luultavasti jossain pitäisi olla luettelo rekisteröidyistä tiedotusvälineistä, mutta todellisuudessa journalistinen toiminta on siirtynyt Telegram-kanaviin. Niin on myös propaganda.”

Telegramissa on kaikkea: propagandaa ja tihutöihin kykeneviä, kuten Kremlin palkitsema propagandakanava Rybar (”Kalastaja”). Se edustaa Venäjän mediakentän uutta sukupolvea ja on osa sotilasbloggaajien ja sotakirjeenvaihtajien niin sanottua Z-mediaa. Rybarin lukijoita näkee myös omassa sosiaalisen median virrassani. Kanavan 60 työntekijää selittävät vaikeaselkoisia asioita suurelle yleisölle.

Kanavan toinen perustaja 33-vuotias Mihail Zvintšuk esiintyy vastuullisena toimijana, joka on jopa onnistunut myymään ajatuksen mediakoulusta ulkomaille. The Washington Postin haastattelussa sellaisia kerrotaan avatun Serbiaan, Bosniaan ja Kirgistaniin. Entinen armeijan tulkki luennoi säännöllisesti myös Moskovon valtiollisessa kansainvälisten suhteiden instituutissa, MGIMO:ssa Venäjän tulevalle talouseliitille ja diplomaateille.

Haastattelemani tutkijan ja journalistin työtä tehneen Sergei Medvedevin mielestä sunnuntaisin Venäjän tv:ssä Rossiija 1 -kanavalla keskusteluohjelmaa vetävä Dmitri Kiseljov tullaan aikanaan tuomitsemaan sotarikoksista, niin kuin Venäjää itsevaltaisesti johtava Vladimir Putinkin. Venäjän laajalle ulottuva korruptio on yksi sodan syistä, ja se vaikuttaa suoraan tavallisiin ihmisiin. Vuosia korruption vastaista työtä tehnyt ja nykyisin ulkomailla asuva Ilja Šumanov katsoo, että ihmisten on ymmärrettävä, että sota ei ole vain presidentin tai hallituksen päätös, vaan se on myös seurausta laajemmista yhteiskunnallisista ongelmista, kuten korruptiosta.

Sota Ukrainassa on monivaiheinen ilmiö, jossa Krimin miehitys ja täysimittainen sota vuonna 2022 ovat keskeisiä käännekohtia. Venäjän hallitus on käyttänyt sortotoimia niitä kansalaisia kohtaan, jotka ovat ilmaisseet vastustavansa sotaa. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa sodasta maininneita ihmisiä on vangittu, ja journalisteja on syytetty ulkovaltojen agenteiksi. Tämä luo pelon ilmapiirin, jossa kansalaiset eivät uskalla ilmaista mielipiteitään tai kommentoida sotaa edes toisilleen. Sortotoimet eivät rajoitu vain yksittäisiin tapahtumiin, vaan ne ovat osa laajempaa strategiaa, jonka tarkoituksena on tukahduttaa kaikki mahdolliset vastarinnan muodot. Venäjän hallituksen toiminta on osoitus siitä, kuinka sota ei ole vain aseellinen konflikti, vaan myös taistelu narratiiveista ja tiedosta. Sorto ja sensuuri ovat olennainen osa tätä taistelua, ja ne vaikuttavat siihen, miten sota nähdään ja ymmärretään.

Seurattuani naapurimaamme mediaa yli neljäkymmentä vuotta on ymmärrykseni median merkityksestä kehittynyt. Viime vuosikymmenen aikana pettymyksen seassa on ollut myös valoa – tutkiva journalismi toimii ulkomaillakin. Eri puolille maailmaa muuttaneille venäläisille sisältöjä tarjoavat sivustot pärjäävät toki edelleen myös Venäjällä, jossa ei ole voitu estää kokonaan suoratoistoa, ja ihmiset käyttävät VPN-palveluita. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua se, että uutistoimitusten agenda ei enää kiinnosta arjen kanssa kamppailevia kansalaisia, jotka ovat kaiken lisäksi yhtä aikaa kotimaisen viihdetarjonnan kuluttajia. Yhtiöisänmaallisuus puree isoon osaan kansalaisista, vaikka monien patrioottisten bändien ja esiintyjien konserteissa onkin nähty yleisökatoa.

Venäjän valtiovallan ohjenuorana tiedottamisessa on ollut vaihtoehtojen moninaisuus – käytännössä epäluottamuksen vahvistaminen. Tämä vaikuttaa vielä pitkään. Putinin hallinto tukee outoa ”julkista aluetta”, ja epävarmuuden hallinta on keskeinen osa Venäjän strategiaa. Hallitus pyrkii luomaan ympäristön, jossa kansalaiset tuntevat olonsa epävarmaksi ja pelokkaaksi. Kun kansalaiset kokevat turvattomuutta ja epäilevät, he ovat alttiimpia hallituksen tarjoamille narratiiveille ja selityksille. Tällöin hallitus voi helpommin ohjata kansalaisten mielipiteitä ja käyttäytymistä.

Venäjällä journalismi jatkaa rappeutumistaan, kun taas maanpaossa oleva journalismi kehittyy. Riippumaton media voi löytää uusia tapoja toimia, ja tutkivalla journalismilla on vankka pohja. Lisäksi venäläiset journalistit ja aktivistit tekevät yhteistyötä kansainvälisten järjestöjen kanssa. Syytä onkin, sillä maanpaossa olevilla tiedotusvälineillä on vaikeuksia kommunikoida Venäjällä olevan yleisön kanssa. Monesti uutisoinnin aihepiirit, kuten lännen kriittiset näkemykset Venäjästä, eivät kiinnosta tavallista venäläistä, joka on enemmän huo-

lestunut päivittäisestä elämästään, taloudellisista kysymyksistä tai paikallisista tapahtumista. Tämä johtaa siihen, että maanpaossa olevat tiedotusvälineet vaikuttavat kaukaisilta.

Kun maanpaossa elävä riippumaton media muodostaa uutisagendansa Telegramissa käydyistä keskusteluista ja uutisista, se rakentaa toisenlaisen todellisuuden, johon valtaosalla venäläisiä ei ole mitään kosketusta. Ulkomailla toimivan riippumattoman median on tärkeää kehittää jatkuvasti toimintaansa sellaiseksi, että ne voivat paremmin tavoittaa venäläistä yleisöä. Tämänhetkisen tiedon valossa voi jo ennustaa, että lähivuosina suurista ulkomailla toimivista venäjänkielisistä medioista vain muutama säilyttää asemansa.

Jarmo Koponen

Kirjoittaja on Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran pitkäaikainen hallituksen jäsen ja jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.